

Derivaatiokielioppia 3: nominikantaiset nominijohdokset

Perinnäisesti derivaatiosuffiksit on erotettu taivutussuffikseista sen perusteella, että kun sija- ja persoonapääteillä on syntaktinen funktio, derivaatiosuffiksit muodostavat uusia sanoja kielessä ennaltaan olevista sanoista, tuottavat siis uusia leksikaalisia yksiköitä. Derivaatiosuffiksien funktio ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen. Siirtäessään sanoja kategoriasta toiseen ne toimivat kieliopillisina yksikköinä, ja kategori-ansisäisinä modifioijinakin ne ovat ilmauksen modaaliteetille merkitseviä. Derivaatiosuffikset voidaan jakaa kieliopillisiin ja semanttisiin, mutta funktiot ovat osin päällekkäisiä ja sanakohtaisia.

Denominaaliset nominisuffiksit muodostavat johdinaineksista suurimman ryhmän; Lauri Hakulisen *Suomen kielen rakenne ja kehitys* -teos laskee primaarisuffiksien määräksi 24 ja sekundaaristen 61 (vastaavasti deverbaalisia primaarisia verbisuffikseja on 12 ja sekundaarisuffikseja 18). Suurin osa on myös nominien ”omia” suffikseja; verbivartaloiden kanssa ne joutuvat jakamaan kymmenkunta primaarisuffiksia (*E, I, KKA, MA, NA, NKI, NTA, S, VA*), lisäksi on huomattava deminutiivisen (*I*)*NEN*: (*ISE*)-johtimen sekä morfologinen että semanttinen sukulaisuus potentiaalin *ne-* ja konditionaalin *isi-*tunnuksen kanssa.

Nominit jakaantuvat substantiiveihin ja adjektiiveihin — hienojakoisempi erittely myös pronomineihin ja numeraaleihin on määrätapauksissa merkityksellistä. Kun nominikantaiset nominijohdokset ovat nekin sanaluokaltaan joko substantiiveja tai adjektiiveja ja kun näitä tuottavat johtimet jakautuvat kieliopilliselta funktioltaan samoin kahtia, *muuntajiin* ja *modifioijiin*, pohjautuu oheisen käsittelyn perusjaotus luontevasti näihin kahteen distinktion.¹

¹ Käytetyn terminologian osalta katso kirjoitussarjan aiempia osia Sananjalan numeroista 24 ja 25.

1. Muuntajasuffixit

1.1. Adjektiivijohdokset

Derivaatiokieliopin kannalta mielenkiintoisin ryhmä on muuntajasuffixien avulla tuotettavat adjektiivijohdokset, joilla on yleissyntaktista ulottuvuutta. Tämä johtuu siitä, että adjektiivi on syntaktisesti sukua verbille: se pystyy kannattamaan predikaatiota ja verbin tavoin hallitsemaan lokaalisia sijakategorioita, ja sitä määrittävät myös adverbiset yksityismodifioijat, ”adadjektiivit” (Hakulinen—Karlsson 1979, 84). Lisäksi adjektiivi voi esiintyä lausepohjaisena, jopa verbin nominaalimuotoon rinnastettavana lausekkeen ytimenä. Koska substantiivi ja adjektiivi eroavat syntaktisilta funktioiltaan, voidaan de-substantiivisia adjektiivijohdoksia pitää kieliopillisesti tuotettuina. Ryhmään liittyy myös muutamia adjektiivien adjektiivijohdannaisia, jotka funktioltaan rinnastuvat substantiivikantaisiin, esim. *syvällinen* ~ *pinnallinen*. Siinä johdos ei pohjaudu predikaatiivifunktioiseen adjektiiviin (*syvä*) vaan adverbiaaliseen lausekkeen osaan (*syvällä oleva*).

Pintarakenteessa adjektiivi saattaa esiintyä nominipredikaattina (*Puu on korkea*), substantiivin määritteenä eli attribuuttina (*Pihalla kasvaa korkea puu*) tai verbin komplementtina, jolloin se viittaa intransiitivilauseessa subjektiin (*Puu kasvoi korkeaksi*) ja transiitivilauseessa objektiin (*Kasvatin puun korkeaksi*), kuten Paavo Siro suhdessäännössään toteaa (Siro 1964, 28). Tärkeätä on, että adjektiivi on syntaktisissa esiintymissään suhteutettavissa johonkin substantiiviin — seuraavassa käytän tästä nimitystä *oheissubstantiivi*.

Perusadjektiivit ja niihin verrattavat obsoliitit johdokset ovat suhteessa oheissubstantiiveihinsa kokonaisvaltaisia — kun tällaisilta johdoksilta usein puuttuu tunnistettava kantasubstantiivi, johtimen ja kannan suhde ei ole määriteltävissä (vrt. Hakanen 1973, 54—87). Käytännössä joutuu toteamaan, että produktiivistenkaan johtimien osalta se ei ole helppoa. Tässäkin sanasemanttiset ja pragmaattiset näkökohdat ovat usein ratkaisevia. *Syksyinen metsä* on kokonaisvaltaisesti kvalifioiva ilmaus, mutta *syksyinen tapaus* selvästi temporaalisesti lokalisoiiva — *syksyisen sateen* voisi tulkita molemmilla tavoin asiayhteyksistä riippuen. Niinpä jonkin suffiksin voi määritellä kvalifioivaksi, lokalisoivaksi tai possessiiviseksi ahtaassa mielessä sen mukaan, minkälainen suhde siten tuotetulla johdoksella on kantasanaan, esim. *syksyinen* = ’syksyyn kuuluva, syksyä tai syksystä muistuttava’, mutta lause- ja asiayhteyteen saatettuna johdoksen kieliopillisemanttiset suhteet saattavatkin poiketa odotetusta: *syksyinen tapaus* = ’syksyllä sattunut tapaus’. Johdos edustaa tällöin kokonaista lausetta ja on verrattavissa

partisiippimuotoon, joka syntaksiltaan edustaa sekä adjektiivia että verbaalinominia.

Makuasiaksi jääkin, tulkitaanko *syksyinen tapaus* delettion avulla: *syksyllä sattunut tapaus*; ts. upotteen ytimeksi tarjoutuva partisiippi-muoto on tarpeettomana pudonnut pois, ja adjektiivistunut adverbiaali kuuluu lokaaliselta komponenttiltaan upotteeseen, attribuuttikomponenttiltaan matriisilauseeseen. Jos *syksyinen* viittaa ajankohtaan, se rinnastuu temporaaliseen adverbiaaliin. Tällaiset ”adverbiaaliset” adjektiivit esiintyvätkin vain attribuuttiasemassa, mikä osaltaan viittaa piilevään delettioon (vrt. Hakulinen—Karlsson 1979, 78).

Adjektiivijohdoksen ja oheissubstantiivin suhteita on tarkasteltava kummankin osapuolen kannalta. Johdosta analysoitaessa on otettava huomioon kantaosan leksikaalinen merkitys — *syksyinen* on temporaalinen, koska on kyse vuodenajasta, *eteläinen* on paikanilmaukseen perustuvana lokationaalinen. Tärkeitä ovat kantaosaan sisältyvät kyseistä johdinta edustavat muut suffiksit, nimenomaan ”adverbiaalisista” johdoksista puheen ollen. Oheissubstantiivin syntaksilla ja semantiikalla on oma merkityksensä. Eräillä johtimilla on niin selvästi omaehtoinen semanttinen funktionsa, ettei oheissubstantiivilla ole niihin vaikutusta. Tällaisia ovat esim. alkuperää merkitsevä LAINEN tai vertaileva MAI-NEN.

Kaikista adjektiivijohtimista *INEN/ISE* on tavallisin — sehän esiintyy myös substantiivijohtimena, vaikka *i*:nsä mielivaltaisesti menettäneenä. Sillä on likipitään rajaton distribuutio, ts. se liittyy mihin tahansa substantiiviin lukuun ottamatta niitä, jotka itse ovat adjektiiveista johtuneita. Niinpä *US/UUS*-ominaisuudennimistä muodostuu vain harvoja adjektiiveja, sellaisia kuin *taajuinen*, *suuruinen*, *levyinen*. Itse asiassa tässä ei olekaan kyseessä nominin vaan nominilausekkeen adjektiivistuminen, esiintyvähän mainitut adjektiivit aina genetiivialkuisen määritteen edeltäminä, siis lähtöasemana on *X:n taajuus*, *pituus*, *leveys*: *kämmenen leveys* ~ *kämmenen levyinen*. Periaatteellisesti ilmiö säilyy samanlaisena, jos genetiiviattribuutti korvautuu adjektiivilausekkeella: *musta kansi* ~ *mustakantinen vihko*, jopa *hyvin mustakantinen vihko*, missä adjektiivi kuuluu nimenomaan yhdyssanan alkuosaan. Kuten edellä ilmeni, myös adverbiaalinen ilmaisu voidaan *INEN*-suffiksin avulla siirtää nominin attribuutiksi: *muinainen eläinlaji*, *lapsuudenaikainen ystävä*.

Lausepohjaisena attribuuttina voi esiintyä myös *LLINEN*-johdos, mikä sen oletetun alkuperän vuoksi on ymmärrettävää. Selvänä pidettäneen, että *LLINEN*-johtimen taustana on substantiivin adessiivimuotoon liittynyt *INEN*-suffiksi (Hakulinen 1979, 166), ja adessiivi viittaa aina lausepohjaisuuteen. Adessiivin syntaktiset funktiot voidaan täs-

mentää kolmeksi pääargumentiksi: (1) lokaalinen: *Taivaalla näkyi tunnusmerkki*; (2) habitiivinen: *Kansalla on runoudessaan aarre*; (3) instrumentaalinen: *Ratkaisua yritetään aseilla*. Vastaavien adjektiivijohdosten funktioista sopisivat esimerkeiksi vaikka seuraavat: *Taivaallinen tunnusmerkki pelotti useita*. *Kalevala on kansallinen aarre*. *Aseellinen vastarinta ei tehonnut*. Jaottelu ei tietysti alkuunkaan kata kaikkia LLINEN-tyypin esiintymiä. Yksityiskohtaisen analyysin on esittänyt Päivi Rintala Virittäjässä 1980. Tuloksena olivat seuraavat substantiivikantaisten johdosten pääryhmät: (1) paikallissijojen kanssa korreloivat johdokset (vrt. yllä), (2) vertailua ilmaisevat johdokset ja (3) possessiiviset johdokset. Lisäksi Rintala tarkastelee erikseen adjektiivijohdoksia. Itse asiassa adessiivisijojen esiintymisiin suhteutettavat tapaukset jäävät em. suffiksin käytössä vähemmistöön. Yleistäen voi todeta, että LLINEN-johdos on distribuutioltaan laaja-alainen: se esiintyy sellaisista sanoista ja sellaisissa yhteyksissä kuin semanttiset ja pragmaattiset näkökohdat sallivat.

Johdostyyppien välillä ilmenee monenlaista vuorovaikutusta. Näin on laita erikoisesti juuri INEN- ja LLINEN-tyyppien, joiden funktiot ovat suurelta osalta päällekkäisiä, milloin asianomaisen sanan äännetai muotorakenteen, milloin pelkän tradition vaikutuksesta (vrt. Vesikansa 1977, 73—75). Kuten edellä todettiin, INEN-johdin tulee erikoisesti käyttöön nominilausekkeen adjektiivistuesssa: *ripsullinen huivi* mutta *punaripsuinen huivi*. *Punaripsullinen huivi* tosin käy päinsä mutta vaikuttaa vanhahtavalta. Sen sijaan *ripsuinen huivi* ei ole täysin rinnastettavissa *ripsulliseen*: edellisessä tapauksessa huivia ei enää vain kierrä ripsureunus, vaan se on kokonaan ripsuina. Muut johdokset jäävät näiden kahden varjoon: INEN-johtimen parina esiintyy ISA ja LLINEN-johtimen parina KAS, vaikka vain osassa ensin mainittujen funktioita. Lisäksi on joukko johtimia, jotka liittyvät ainoastaan määrämuotoisiin tai -merkityksisiin sanoihin, sellaisia kuin TAINEN tai KKAINEN tai MAINEN, ja erinäisiä varsin selväfunktioisia johtimia, jotka nykykielessä ovat jähmettyneet obsoliiteiksi tai puoliproduktiivisiksi, esim. possessiivinen VA.

Johdoksia analysoitaessa on otettava huomioon 1) kantasanan merkitys, 2) kantasanaan sisältyvä kieliopillinen aines, 3) johtimen merkitys ja 4) johdoksen syntaktis-semanttinen ympäristö. Johtimen merkitys osoittautuu ratkaisevaksi vain erikoistapauksissa, kun johtimeen on nivoutunut distinktiivistä kieliopillista ainesta (ks. edellä s. 83). Kantasanan merkitys ja kulloinenkin syntaktis-semanttinen ympäristö vaikuttavat runsasfrekvenssisten johtimien avulla muodostuneiden derivatiivien tulkintaan. Hyvänä esimerkkinä on aiemmin mainittu *syksyinen*, joka kantasanan merkityksen nojalla ilmaisee lähinnä temporaalista lokali-

teettia: *syksyinen tapaus*, mutta voi yhtä hyvin esiintyä kvalifioivana, kuten *syksyinen tunnelma* osoittaa.

Morfologialtaan voidaan adjektiivimuuntajat puristaa hyvinkin ahtaaseen muottiin. Varsinainen adjektiivisuffiksi on INEN, joka sisältyy osana useimpiin sekundaarisuffikkeihin. Primaarisuffikkeista sen parina on ISA, johon se on likipitäen komplementaarisuhteessa (Hakulinen 1979, 126) ja jonka kanssa se ilmeisesti on morfologisestikin samaa perua: INEN: ISE/ISA. Produktiivisista sekundaarisuffikkeista toista muototyyppiä edustaa vain KAS, ellei oteta lukuun privatiivista TON-suffiksia.

INEN-suffiksin erikoisasema on syntaktisesti motivoitunut. Suomen kielessä — kuten yleensä kaikissa kielissä — derivaatiosuffiksin paikka on sanassa taivutussuffiksin edellä. Adjektiivijohtimena esiintyvä INEN saattaa sijoittua kieliopillisen aineksen jälkeen ja jopa sisällyttää itseensä kieliopillisen funktion. Tämä mahdollistaa sen lausepohjaisuuden. Edeltävänä kieliopillisenä aineksena tulevat kyseeseen eräät paikallissija- ja adverbityyppien päätteet:

H + INEN, kantamuotona inessiivisija: *maahinen* = 'maassa oleva', nykykielessä substantivoitunut adjektiivi.

NA + INEN, kantamuotona essiivisija: *hajanainen*.

LLA + INEN, kantamuotona adessiivi: *hajallinen*.

KKAIN + INEN, kantamuotona resiprookkinen adverbi: *peräkkäinen*.

TTAIN + INEN, kantamuotona distributiivinen adverbi: *asteittainen*.

NNOIN + INEN, kantamuotona lokaaliadverbi: *taannoinen*.

LLOIN + INEN, kantamuotona lokaaliadverbi: *kulloinen*.

Yllä olevissa esimerkeissä INEN-johdoksen merkitys on sidoksissa johdinsuffiksia edeltävään kieliopilliseen suffiksiin. Myös vastaavassa asemassa esiintyvä derivatiivisuffiksi voi määrätä johdoksen merkityksen. Toisinaan INEN liittyy primaariin derivaatioainekseen ja muodostaa merkitykseltään erikoistuneita sekundaarisuffikseja: LA + INEN *suomalainen* ja MA + INEN *kotimainen*. Näiden suffiksien kumpaakin ainesosaa voidaan pitää deminutiivisuffiksina (Rintala 1972, 131 ja 1976, 187), mutta yhdyssuffiksille on kehittynyt oma semanttinen merkityksensä, esim. *seinä + mä + inen* ei ole sama kuin *seinä + mäinen: jyrkkäseinämäinen rotko ~ seinämäinen muodostelma*.

Tavallisimmat johtimet, ennen muuta INEN ja LLINEN, ovat distribuutioiltaan niin laaja-alaisia ja niiden avulla muodostuneet adjektiivit soveltuvat niin moninaisiin yhteyksiin, ettei niille voi täsmentää erikoisfunktioita. Sen vuoksi onkin aiheellisempaa ryhmitellä johdoksia kuin johtimia. Voidaan lähteä siitä, että adjektiivi aina jotenkin kvalifioi oheissubstantiiviaan, jollei laadun niin ainakin paikan, ajan, tavan tai keinon suhteen. Jos jakoperusteena pidetään adjektiivin ja oheis-

substantiivin keskinäistä suhdetta, voidaan päätyä seuraaviin ryhmiin: (1) totaalisesti kvalifioivat johdokset; (2) partiaalisesti kvalifioivat johdokset; (3) marginaalisesti kvalifioivat johdokset.

Yleisimmät, INEN- ja LLINEN-johtimiset adjektiivit levittäytyvät kaikkiin kolmeen pääryhmään. Rintalan jälkimmäisestä tyypestä muotoilema jaotus vastaisi tässä hahmoteltua siten, että paikallissijojen kanssa korreloivat johdokset sisältyisivät marginaalisesti kvalifioiviin, possessiiviset johdokset partiaalisesti kvalifioiviin ja vertailua ilmaisevat johdokset totaalisesti kvalifioiviin johdoksiin (ks. edellä s. 84).

1.1.1 *Totaalisesti kvalifioivat johdokset* ilmaisevat ominaisuutta, joka kattaa oheissubstantiivin koko alueen. Ne rinnastuvat siten johtamattomiin tai johtimeltaan obsoliitteihin perusadjektiiveihin. On tarvittu ominaisuudenmäärite, jota varten kielessä ei ole ollut osuvaa perusadjektiivia. Ilmaisun pohjaksi on tullut kvalitatiivisesti hahmottuva substantiivi, ja siitä on tehty syntaktisesti kelvollinen adjektiivi johdinsuffiksien avulla. Joissain tapauksissa on päädytty selvän leksikaalistumisen asteelle, esim. *risainen, kaihoisa* tai *tunteellinen*. Näiden kokonaisvaltaisesti adjektiivistuneiden johdosten ohella on toisia, joissa samastuminen ei ole täydellistä, vaan johdoksessa viitataan jonkin kaltaisuuteen, esim. *arkinen, isällinen, nerokas*.

1.1.1.1. Johdoksen ja oheissubstantiivin välillä vallitsee *suora semanttinen korrelaatio*, esim. *hupaisa tilaisuus = hauska tilaisuus*.

INEN: *iloinen hymy, sumuinen ilma, visainen ongelma*.

ISA: *valoisa hymy, suruisa katse, ruokaisa salaatti*.

LLINEN: *surullinen katse, pirullinen hymy*.

KAS: *kodikas ilta, aistikas kokonaisuus*.

Useimmat epäproduktiivisten johdinten avulla tuotetut de-substantiiviset adjektiivit kuuluvat tähän ryhmään, mutta vain harvoilla on takanaan tunnistettava, elävä kantanomini. Poikkeuksista mainittakoon LA-johtimen esiintymistä *vetelä käytös* tai VA-johdoksista *verevä nuorukainen*.

Oman alaryhmänsä muodostavat materiannimestä johtuneet adjektiivit, jotka voi palauttaa partitiivimuotoiseen nominipredikaatioon: *Miekka on pronssia* → *pronssinen miekka = pronssimiekka*.

INEN: *kultainen kaulaketju, puinen juoma-astia, kivinen rajapaalu*.

Yhdistämättömän oheissubstantiivin attribuuttina oleva johdos korvautuu nominatiivimuotoisella yhdyssanan määriteosalla: *kultaketju, puuastia, kivipaalu*. Materiasanojen totaalisissa adjektiivijohdoksissa INEN on yksinomainen.

1.1.1.2. Johdoksen ja oheissubstantiivin semanttinen suhde perustuu *vertailuasetelmaan*: jokin todetaan jonkin toisen kaltaiseksi.

INEN: *syksyinen metsä, hunajainen ääni.*

Tähän liittyvät myös sanaliittomuotoiset ekvatiivijohdokset, sellaiset kuin *sen pituinen se, kahden tuuman paksuinen lauta, miehen korakuinen aita*, jotka ovat lukumäärältään rajallisia ja postpositiorakenteen osien tavoin toisiinsa kietoutuneita: genetiivi + adjektiivi muodostavat kokonaisuuden, joka määrittää pääsanaansa — yleensä hän vastaavanlaisessa suhteessa adjektiivi + pääsana muodostavat yksikön, jota genetiivi määrittää: *sen pituus* → *sen pituinen* (vrt. Wiik 1981).

ISA: *myrskyisä kokous, kotoisa tunnelma.*

LLINEN: *isällinen ystävä, ystävällinen vihamies.*

KAS: *nerokas runoilija, muodikas asu.*

MAINEN: *kanamainen, talomainen, lehmämäinen.* Johdos on eriytynyt juuri vertailevaan merkitysfunktion; sillä on oma, oheissubstantiivista riippumaton semanttinen sisältönsä. MA-osasuffiksin sukulaisuus superlatiivin tunnuksen ei liene pelkkää sattumaa.

LAINEN: *suomalainen muotoilu, paavalilainen uskonkäsitys, taistolainen sanomalehti.* Alkuperää ilmaisevia johdoksia voisi pitää laajassa mielessä paikallismerkityksisinä, mutta suhteessaan oheissubstantiiviin ne ovat totaalisesti kvalifioivia.

KALAINEN on edellisen pronominivartaloon liittyvä variantti: *muukalainen käytös, sikäläiset olosuhteet.*

1.1.2. *Partiaalisesti kvalifioivat johdokset.* Ryhmä liittyy läheisesti edelliseen: adjektiivin ja oheissubstantiivin välillä vallitsee kvalifioiva suhde, mutta niiden tarkoitteet eivät kata toisiaan. Adjektiivijohdos ilmaisee sitä, mikä kuuluu oheissubstantiiviin, seuraa sen mukana. Suhdetta on totuttu nimittämään possessiiviseksi: pääsana edustaa omistajaa, johdos omistettavaa, mutta nimitys on varsin suppea. Useimmiten suhde on lokationaalinen, vrt. *sangallinen kori* = 'kori, jossa on sanko', *perheellinen mies* = 'mies jolla on perhe'. Johdoksen possessiivisuus tai lokationaalisuus riippuu oheissubstantiivin tarkoitteesta.

Nimenomaan partiaalisesti kvalifioivissa johdoksissa ilmenee INEN- ja LLINEN-tyyppien osittainen komplementaarisuus: LLINEN liittyy yksinäissubstantiiviin, INEN tulee kyseeseen sanaliiton adjektiivistuksessa. Kyseisiä johdoksia muodostavat useat muutkin produktiiviset ja puoliproduktiiviset johtimet. Esimerkkejä:

INEN: *kaksikorvainen maljakko, punanenäinen edustaja, suuriperheinen mies.*

ISA: *kalaisa järvi, jyväsä tähkä.*

LLINEN: *korvallinen maljakko, perheellinen mies.*

KAS: *mutkikas polku, viiksekäs edustaja.*

VA-johdoksia pidetään vanhastaan possessiivisinä, mutta nykykielessä

ne ovat leksikaalistuneet ja luokiteltavissa lähinnä totaalisesti kvalifioiviin. Niinpä *kielevä* = 'suulas' ja *lehtevä* = 'tuuhea'.

Partiaalisesti kvalifioivien johdosten vastakohtana esiintyy puutetta ilmaiseva TON-karitiivijohdos: *kalaton järvi, jyvätön tähkä, korvaton maljakko, perheetön mies*. Suhde ei kuitenkaan ole yksioikoinen: *mutkikkaan tilanteen* vastakohtana on *mutkaton tilanne* mutta *mutkikkaan polun* vastakohtana *suora polku*. Tosin TON-johdos saattaa esiintyä myös totaalisesti kvalifioivan adjektiivijohdoksen negaatioparina (vrt. Hakanen 1973, 191—204); silloin on kyseessä ensisijaisesti relatiivinen, abstraktistarkoitteinen adjektiivi: *armoton isäntä, viaton uhri*. Ei liene sattumaa, että kun yleisin possessiivijohdin LLINEN yhdistyy adessiivisijaan, karitiivinen TON on sukua adessiivin vastapoolille abessiiville: 'mies on perheellä varustettu' ~ 'mies on vailla perhettä'.

1.1.3. *Marginaalisesti kvalifioivat adjektiivijohdokset* heijastavat kantasanan tai -muodon pikemmin kuin itse johdoksen semantiikkaa, ja niiden suhde oheissubstantiiviin on satunnainen, irrallinen. Ne eivät ilmaise niinkään laatua kuin "adverbiaalisia" ominaisuuksia: paikkaa, aikaa, keinoa, tapaa. Paikkaa merkitsevä sana on lokationaalinen, esiintyi se missä sijassa tahansa tai minkä suffiksin seurassa tahansa. Suffikseista lokationaalisia ovat ennen kaikkea paikallissijojen päätteet ja niistä kehittyneet adverbijohtimet (ks. edellä s. 85). Yleissuffiksi INEN on tavallisin johdin myös marginaalista suhdetta kuvastavissa ilmaisuissa. Otaksuttavasti eräisiin INEN-johdoksiin saattaa kätkeytyä kieliopillista ainesta, nimittäin niihin jotka alun perin ovat esiintyneet *h:*llisina: HINEN (Hakulinen 1979, 148). Nämä "inessiiviset" johdokset edustavat erikoisfunktionaan paikallissijan adjektivoitumista, mikä taas on voinut johtaa adjektiivin substantivoitumiseen: *vetehinen, maa-hinen, hirtehinen*. Vailla todistusvoimaa ovat sellaiset johdokset, joiden kantasana ilmaisee spatiaalista tai temporaalista lokaliteettia, kuten *eteläinen, keväinen, kaukainen*. Niiden muodostajana on yhtä hyvin voinut olla pelkkä neutraali adjektivoija INEN. Seuraavassa tarkastelen, miten johtimeen sisältyvä kieliopillinen aines heijastuu johdoksen semantiikkaan:

NAINEN: *vakainainen virkamies, rikkinäinen maljakko*.

(H)INEN: *salainen tehtävä, ilmeinen erehdys*.

LLINEN heijastaa adessiivisijan moninaisia funktioita, joista "possessiivinen" tuli esiin jo edellisen ryhmän yhteydessä. Lokationaalinen funktio on nykykielessä useimmiten heijastusta itse kantasanasta, joka merkitsee spatiaalista tai temporaalista lokaalisuutta, kuten *taivaallinen, aamullinen, ohellinen, sisällinen*. Kalevalasta voi löytää johtimen paikallisfunktioita valaisevia esimerkkejä: "Menin riuhelle mäelle, ri-

helle mäelliselle” (Hakulinen 1979, 164—165), mutta nykysuomessa esim. *pöydällinen maljakko* olisi absurdi ilmaus. Tulkintavaikeuksiakin esiintyy: *taivaallinen tunnusmerkki* voi tarkoittaa sekä taivaalla näkyvää että taivaasta kotoisin olevaa; kummassakin tapauksessa johdoksen esiintymää voi pitää lokationaalisenä (sen sijaan *taivaallinen ilta* on vertailevasti kvalifioiva). Deverbaalisen nominin yhteydessä paikallismerkitys korostuu, koska nominin kantaverbiin luontevasti liittyy lokationaalinen adverbiaali: *näyttämöllinen esitys, yöllinen kohta*, mutta adessiivin lokaalinen merkitys on obsoliitti, esim. *metsällinen esitys* ei ilmaise normaalikielenkäytössä paikkaa, vaikka metsä tietysti on lokatioon siinä kuin näyttämökkin. Selitys lienee siinä että *esitys* kuuluu *näyttämön* yhteyteen luontevammin kuin *metsän*.

Habitiivinen funktio on varsin harvinainen. *Kansallinen aarre* on siitä esimerkkinä, samoin *kunnallinen sopimusvaltuuskunta*. Yleensäkin habitiiviset johdotukset korvautuvat nykyisin kantasanan genetiivimuodolla; tosin saattaisi väittää, että *ruhtinaan palatsi* viittaa ruhtinaan yhä elelevän talossaan, *ruhtinaallinen palatsi* taas viittaa ”kansalliseen” muistomerkkiin.

Lokationaalis-habitiiviseen suhteeseen ovat yhdistettävissä ne substantivoituneet adjektiivijohdotukset, jotka ilmaisevat määrämittaa. Kyseessä on paikkaa merkitsevä sana, joka esiintyy kvanttorina partitiivimäärittteen seuraamana: *hatullinen valheita, pöydällinen ruokaa, säkellinen saappaita*.

LLINEN-johtimen avulla muodostuneiden johdosten mahdollinen instrumentaalinen funktio on sekin kiinteästi kantasanan tarkoitteen varassa. *Kirjallinen viesti, aseellinen vastarinta, suullinen esitys* ovat siitä todisteena. Pääsanana on deverbaalinen nomini tai muu toimintaa ilmaiseva substantiivi (*vastarinta*). Funktio on lausepohjainen, ja johdos edustaa verbin vapaata määrittettä. Läheistä sukua tälle keinon ilmaisimelle on tavan adverbiaali, jolla silläkin on LLINEN-tyyppinen adjektiivijohdos (Rintala 1980, 222). Mielenkiintoista on, että mainitut johdotukset voidaan palauttaa myös allatiivi- eikä vain adessiivisijaan: *tahallinen teko* ← *tahallaan* ~ *verkallinen toiminta* ← *verkalleen*.

Marginaalinen suhde oheissubstantiiviinsa on myös adverbeista lohjenneilla sekundaarisuffikseilla, jotka kaikki ilmaisevat spatiaalista tai temporaalista lokaalisuutta:

KKAIN + INEN: Johdosten pohjana oleva adverbityyppi ilmaisee resiprookista suhdetta (Hakanen 1973, 77) — kantasanan merkitys on siinäkin läpikuultava: *rinnakkainen esitys, vastakkainen mielipide*.

TTAIN + INEN: On makuasia, katsooko distributiivisuuden liittyvän paikallisuuteen, useimmiten on kuitenkin kyseessä sijaintiin, tilaan tai aikaan kohdistuva vähittäisyys: *hetkittäinen innostus, limittäinen suo-*

mupeite, summittainen selostus. Tässä tapauksessa johdoksen merkitys riippuu adverbijohdoksen distributiivisesta erikoisfunktiosta.

LLOINEN: *kulloinenkin katsantokanta.*

NNOINEN: *taannoinen mielipide.*

Mikäli kantasana on deverbaalinen substantiivi, johdoksen ja oheissubstantiivin suhteita voi kuvailla mitä moninaisimmin parafraasein: *antoisa tilaisuus* = 'tilaisuus joka antaa paljon', *koristeellinen lipas* = 'lipas joka on toteutukseltaan tietynlaista esteettistä reaktiota aiheuttava' jne. Adjektiivijohdin on kuitenkin tällöin sekundaarinen — sen funktiona on vain saattaa substantiivi sellaiseen muotoon, että sen ja kantaverbin semanttinen suhde voi sijoittua toisen substantiivin ominaisuudenilmaukseksi.

1.2. Substantiivijohdokset

Substantiivijohdoksilla ei ole adjektiivijohdosten kaltaisia syntaktisia ulottuvuuksia. Ne voivat tietysti olla lausepohjaisia, mutta ne ovat silloinkin sisäänlämpiäviä: niiden vaikutus ulottuu vain niiden omaan määritehierarkiaan, toisin kuin johdosadjektiivit ne ovat riippumattomia eriasteisista oheisesiintymistä. Tulkintaerot johtuvat laajemmista, pragmaattisista yhteyksistä. Sen vuoksi substantiivimuuntajia onkin tarkoituksellisinta ryhmitellä semanttisin perustein. Pääargumenttina on kysymys, miksi adjektiivin täytyy muuttua substantiiviksi tai substantiivin siirtyä semanttisesta alakategoriasta toiseen. Toisarvoiseksi jää, onko kantamuotona adjektiiviksi vai substantiiviksi luokiteltava sana. Ongelma etenee abstraktisesta konkreettiseen, yleistävästä yksilöivään.

1.2.1 Yleinen ja itse asiassa yksinomainen *abstraktijohdin* on (U)US. Kuten kaikista verbeistä voidaan tehdä abstraktio MINEN-suffiksin avulla, likipitään kaikki adjektiivit (eräitä taipumattomia lukuun ottamatta) voidaan muuntaa ominaisuuden abstraktioiksi. Samoin määröminaisuuksia, -tilaa tai -tilanteita edustavat substantiivit voidaan yleistää ja abstrahoida. Adjektiivikantaisia ovat esim. *hyvyys, viattomuus, kateus, kaksinaisuus, merellisyyys, viiksekkyys, limittäisyys, rinnakkaisuus, taannoisuus*, substantiivikantaisia taas *johtajuus, neitsyys, lapsuus, jäsenyys*.

1.2.2. *Konkreettisia johdoksia* voidaan jakaa alaryhmiin sen mukaan, tarkoittavatko ne yksilöä, yhteisöä vai paikkaa. Nykykielessä RI viittaa yleensä yksilöön, STO yhteisöön ja LA paikkaan. On kuitenkin myös joukko eriytymättömiä suffikseja, joiden ainoana funktiona on muo-

dostaa substantiiveja (vrt. Koski 1979, 242); ts. samaan johtimeen voidaan soveltaa mitä erilaisimpia merkityskomponentteja, joiden hierarkkinen järjestys vaihtelee. Seuraavassa luettelen yleisimmät konkreettisia sanoja muodostavat johtimet syntyneen uuden sanan merkitystä silmällä pitäen:

yksilö- tarkoitteiset	yhteisö- tarkoitteiset	paikka- tarkoitteiset
RI	ISO	LA
KKO	KKO	KKO
KKI	STO	STO
IO	LISTO	IO
KAS	UE	MA
MUS		NTO
LAINEN		USTA
TAR		

Konkreettisten johdostyyppien joukossa on paljon toistensa synonyymeja, mikä johtuu ensisijaisesti siitä, että asianomaiset suffiksit esiintyvät milloin sidonnaisina, milloin vapaina variantteina. Haapapuita kasvava paikka on joko *haavikko* tai *haavisto*, *laivasto* ja *laivue* ovat kumpikin kollektiivijohdoksia mutta vakiintuneet eri merkitystehäviin. Varsinainen yleisjohdin on KKO, joka tuottaa kaikkiin mainittuihin merkityskategorioihin soveltuvia sanoja. Monien mahdollisuuksien joukosta olen valinnut esimerkkejä, joissa kantasana ja johdos ovat tunnistettavasti toisiinsa liittyviä.

1.2.2.1 *Yksilötarkoitteiset johdokset.* Ylimalkaan tällaiset johdokset kuvastavat yksilöä, jolla on kantasanan ilmaisema tai kantasanaan assosioituva ominaisuus:

RI on kyseeseen tulevista johtimista selväpiirteisin. Se tuottaa johdoksia, jotka ovat yleensä aktiivisessa suhteessa kantasubstantiiviin: *aituri*, *haavuri*, *parturi*, *kankuri* tai jotka ilmentävät kanta-adjektiivinsa personoitumaa: *tyhmyri*, *laiskuri*, *saituri*. Viimeksi mainitulle tyyppille ovat merkitykseltään rinnakkaisia joistakin adjektiiveista esiintyvät MUS-johdokset: *laiskimus*, *törkimys*. Samaan sarjaan kuuluvat eräät adjektiivipohjaiset IO-johdokset: *hirviö*, *ilkiö*; substantiivikantainen *rautio* on arkaistinen.

KKO viittaa yksilöön sellaisissa tapauksissa kuin *emakko*, *uskalikko*, *päistärikkö*, puhumattakaan uudissanoista kuten *akateemikko*, *diagnostikko*, *poliitikko*.

KKI on nykykielessä usein hypokoristinen: *lemmikki*, *kaunokki*, *lypsykki*.

KAS tuottaa johdoksia, jotka jotenkin kuuluvat kantasanan yhteyteen: *kellokas*, *ihokas*, *sormikas*.

LAINEN muodostaa yleensä johdoksia, jotka esiintyvät sekä substantiiveina että adjektiiveina: *suomalainen, katolilainen*. Tämänäyppiset alkuperää ilmaisevat substantiivit voi selittää deleetion avulla, mutta sama peruste ei sovellu sellaisiin yksilösanoihin kuin *apulainen, jättiläinen, mehiläinen*.

TAR on suomen feminiinisuffiksi ja tarkoittaa naispuolista ihmisyyksiä: *tanssijatar, japanitar, kuningatar*.

Yksilöiviä tai yksilöivinä esiintyviä johtimia on useita muitakin, esim. edellä mainittu HINEN: *vetehinen, hirtehininen*, jonka voi katsoa tuottavan adjektiivista substantivoituneita mytologisten käsitteiden nimiä, tai IAINEN: *nahkiainen, sittiäinen*, joka on erikoistunut muodostamaan pienehköjen eläinten nimiä.

1.2.2.2. *Yhteisötarkoitteiset johdokset* sisältävät paikan oheiskomponentin yleensä aina, kun se kantasanan merkityksen kannalta on mahdollista. Niinpä esim. *koivikko* = 'paikka missä kasvaa koivuja', mutta *kynttelikkö* = 'teline jossa on useita kynttilöitä' ja *louhikko* = 'epätasainen maastonkohta'. Puhtaimmin kollektiivinen on UE — itse asiassa samanasteisia ovat myös ISO ja LISTO, jotka kuitenkin ovat hyvin niukkadistributioisia:

ISO liittyy muutamiiin adjektiivikantoihin: *nuoriso, yhteisö, ylhäisö, alhaiso*.

LISTO suosii eräitä muita adjektiiveja: *köyhälistö, kurjalisto*; substantiiviperäisiä ovat *kermalisto* ja *takalisto*, joista viimeksi mainittu kantasansansa perustalta tarkoittaa paikkaa pikemmin kuin yhteisöä.

UE ei juuri liity paikkaa merkitseviin kantasubstantiiveihin, mikä korostaa sen kollektiivista funktiota: *laivue, seurue, sanue*.

KKO esiintyy merkitykseltään kollektisoivana sellaisissa johdoksissa kuin *aallokko, ratsukko, ruohikko*.

STO on varsin produktiivinen ryhmäsanojen johdos: *puisto, eläimistö, älymystö, ritaristo, talonpoikaisto, lukemisto*. Samoin kuin edellinen suffiksi STO liittyy yleensä substantiiveihin; kuitenkin *parhaimmisto, enemmistö, hienosto, sivistyneistö*.

1.2.2.3. *Paikkatarkoitteiset johdokset*. Kuten yllä useaan kertaan on huomautettu, suffiksit ovat herkkiä ottamaan paikallisväriä, kun ne liittyvät paikkaa merkitsevään sanaan. Tällaisista asemista on peräisin niiden oma lokaalinen funktio: ne tekevät paikallisilmauksia myös aivan muuntuyppisistä kantasanoista. LA on primaarinen suffiksi, joka on saanut semanttisen funktionsa sellaisista yhteyksistä kuin *ete + lä* = 'etupaikka' tai *pohjo + la* = 'takapaikka'; sillä on ollut täsmäntävä, aktuaalistava funktio. Seuraavissa esimerkeissä lokaalisuus on siirtynyt suffiksin merkityskomponentiksi:

LA: *ruokala, pappila, kylpylä*.

KKO: *hietikko, hetteikkö, jäätikkö*.

STO: *sammalisto, hetteistö, kivistö*.

Huomiota kiinnittää KKO-suffiksin moni-ilmeisyys: se muodostaa kaikkiin alaryhmiin kuuluvia konkreettisia substantiiveja. Sen parina esiintyy STO, joka kuitenkin koskaan ei ole yksilöivä. Useissa ryhmää tai paikkaa merkitsevissä ilmauksissa tyypit vaihtelevat vapaasti, KKO itämurteiden, STO länsimurteiden edustajana. Nykykielessä KKO on kumppaniaan yleisempi paikan ilmauksissa: *kivikko, kuusikko, koivikko*, kun STO on produktiivinen nimenomaan kollektiivi-ilmauksissa: *ilmasto, älymystö, setelistö*.

Muut paikkatarkeitteiksi katsotut suffiksit ovat vaikeasti eriteltävissä. Esim. *pengermä* ei liene sen paikallisempi kuin kantasana *penger*, IO esiintyy vain paikannimissä lukuun ottamatta selvästi lokaalista *aukio*-johdosta, NTO ja USTA liittyvät substantiiveihin, jotka voi ymmärtää paikallisilmauksiksi, kuten *saare + nto, vier + usta, sel + usta; kesanto* on täysin leksikaalistunut. Itse asiassa kyseiset suffiksit saavat ”paikallisen” merkityksensä sanavartaloista ja muodostavat niistä modifioituneita substantiivijohdoksia (vrt. s. 88).

2. Modifioijasuffiksit

Tämän ryhmän johtimia sanotaan usein yleisesti deminutiivisiksi, vaikka niiden muodostamat uudet sanat eivät välttämättä edusta kantasanojensa vähennemuotoja. Koko johtumisprosessi perustuu semanttisiin yhteiskomponentteihin, jotka liittyvät asianomaisten käsitteiden muotoon, laatuun tai käyttöön, esim. *rinne ~ rinta, silmu ~ silmä, lahdeke ~ lahti, seinämä ~ seinä*. Ryhmän adjektiivijohdokset ovat moderatiivisia: ne edustavat ominaisuuden eri asteita: *suuri ~ suurehko ~ suurenlainen*. Modifioijasuffiksit ovat sidonnaisia: substantiivijohtimet liittyvät substantiiveihin, adjektiivijohtimet adjektiivikantoihin.

2.1. Substantiivijohdokset

Ryhmään kuuluu monenlaisten johtimien avulla tuotettuja sanoja. Useat johtimet ovat kuitenkin joko obsoletteja: niitä ei tajuta johtimiksi esim. sellaisissa sanoissa kuin *mantere, haaska* tai ne ovat puoliproduktiivisia: johdin erottuu kantasanasta, mutta sen avulla ei spontaanisti muodostu uusia sanoja, esim. *seinämä, lokero*. Seuraavassa luettelen tavallisimmat modifiointiin perustuvat substantiivijohdostyyppit: E', I, O, U edustavat eriasteista produktiivisuutta: E' on nykykielen

kannalta obsoliitti, I ja O ovat puoliproduktiivisia, U ainakin puhekielen kannalta produktiivinen (vrt. Austerlitz 1960). U-suffiksin avulla esim. ristimänimistä muodostetaan hypokoristisia variantteja. Leksikaalistumat ovat erittäin tavallisia: *rinne ~ rinta, koppi ~ koppa, kukko ~ kukka, silmu ~ silmä*. Ylätyyliin (nykykielen kannalta ylityyliin) kuuluvat *perho* tai *hepo*, hypokoristisia ovat *nenu, poju, Annu, Heikku*.

NEN edustaa samaa yleissuffiksia kuin adjektiivimuuntajana esiintyvä INEN (ks. edellä s. 83). Sen muodostamat substantiivit ovat pikemmin hypokoristisia kuin deminutiivisia: *lintunen, tyttönen, kupponen, tähtönen*. Sellaiset johdokset kuin *perhonen* tai *hevonen* edustavat neutraaleja, lähimmät kantasanat *perho* tai *hepo* hellittelymuotoja (Rintala 1980). *Kukka* ja *kukkanen* ovat käytöltään rinnakkaisia, *poikanen* on erikoistunut tarkoittamaan lintujen ja eräiden muidenkin eläinten jälkeläisiä sukupuolesta riippumatta: *pääskysen, ketun, virtahevon poikanen*. (Edellisen johdintyyppin alaan kuuluva *pentu* tuntuu jääneen isojen lihansyöjien sanareviiriin.)

UT esiintyy selvästi deminutiivisena oikeastaan vain sanassa *tiehyt* lukuun ottamatta eräitä arkaistisen runokielen hypokorismeja: *päivyt, kuuhut* jne.

KE' tuottaa johdoksia, jotka edustavat kantasanan erilaisia modifikaatioita. Kyseeseen tulevat selvät vähennemuodot kuten *niemeke, poimuke* ja kantasanaansa muistuttavat johdokset kuten *kieleke, korvake, saareke, polveke*; esim. *korvake* ei ole 'pieni korva' vaan '(pieni) korvannäköinen lisäke'.

KKA on funktioltaan verrattavissa edelliseen johtimeen, mutta sen tuottamat sanat ovat usein kadottaneet tuntuman kantasanaansa. Esimerkiksi sopii *penikka*, joka tosiaan merkitsee tavallisimmin koiran (~ penin) tai suden jälkeläistä. Useissa tapauksissa kantasanan ja johdoksen välillä ei ole semanttista eroa: *ulpukka ~ ulpu, puolukka ~ puola, lutikka ~ lude; mansikka* taas viittaa kasvupaikkaan (vrt. *mantu*), *silmukka* ulkonaisiin yhtäläisyyksiin (~ *silmu*). Esiintymissään KKA-suffiksi valaisee varsin hyvin modifioitumisjohdosten sattumanvaraista moniselitteisyyttä.

MA-johtimen avulla syntyy kantasanan kaltaisuutta ilmentäviä johdoksia: *rintama ~ rinta, seinämä ~ seinä, pengermä ~ pengeri*. Esimerkkejä on vähän, mutta ne edustavat semanttisesti verrattain yhtenäistä ryhmää.

2.2. Adjektiivijohdokset

Kuten edellä mainittiin, modifioivat adjektiivit kuvastavat ominaisuu-

den eri asteita. Jätän syrjään komparaatiosuffiksit, jotka rajattoman distribuutionsa puolesta ovat rinnastettavissa deklinaatiosuffikkeihin. Sitä paitsi ne ovat relatiivisesti kiinteitä, koska vastakkain ovat yksi ja yksi (komparatiivi) tai yksi ja kaikki muut (superlatiivi). Varsinaiset moderatiivijohdokset modifioivat vain omaa itseään. Tällaisia suffikseja on erittäin runsaasti, osa niistä on vasta muotoutumassa (LAINEN, MOINEN, PUOLEINEN), osa on distribuutiossaan hyvin rajoittuneita, jopa obsoletteja (LANTA, RA, VA, LA). Mainitsen vain tavallisimmat:

HKO: *suurehko, haaleahko, punaisehko*. Johdin on produktiivinen, mutta ei liity yhtä herkästi kaikkiin adjektiivien muototyyppeihin (Hakanen 1973).

LAINEN on yleisen käsityksen mukaan peräisin INEN-suffiksin seuraamasta *laji*-substantiivista. Tyyppin myöhäsyntyisyys näkyy genetiivimuotoisesta kantasanaista. Sillä on rajaton distribuutio ja aina selvästi arvioiva merkitys: *suurenlainen, korkeanlainen, tietynlainen* jne.

PUOLEINEN ei esiinny suffiksiluetteloissa, vaikka se on merkitykseltään ja distribuutioltaan rinnastettavissa edelliseen. (NS toteaa, että PUOLEINEN esiintyy ”johtimen tavoin a:n gen:iin liittyen muodostamassa merk:ltään moderatiivisia a:eja”). Syynä lienee se, että kun itseenäinen sana *lajinen* ja suffiksi LAINEN eroavat toisistaan ainakin kirjoitusasultaan, PUOLEINEN ei tarjoa mahdollisuutta tämänkaltaisiin distinktioihin. *Laji* on merkitykseltään kvalitatiivinen, *puoli* taas lokaatiivinen. Pronominijohdoksissa alkuperäinen merkitys on säilynyt: *tuollainen ~ tuonpuoleinen*, joissa ei ole minkäänlaista moderatiivista väritystä. Muuten PUOLEINEN on ehkä lähempänä kantamerkitystään kuin LAINEN: se sijoittuu adjektiivien vastakohta-akselilla keskipisteestä jommankumman ääripisteen suuntaan: *suurenpuoleinen, kevyenpuoleinen*. Johdostyyppit ovat likipitään toistensa vapaita variantteja, siitä huolimatta esim. *kauniinpuoleinen, lämpimänpuoleinen* vaikuttavat luontevammilta kuin *kauniinlainen, lämpimänlainen*, mutta *miedonlainen, sievänlainen* taas nousevat mieleen ennen kuin *miedonpuoleinen* tai *sievänpuoleinen*. Kantasanan äänneasulla ei näytä olevan mitään vaikutusta asiaan: *kalliinlainen* yhtä hyvin kuin *tummanpuoleinen*. Ehkäpä PUOLEINEN on jotenkin täsmällisempi kuin LAINEN ja sen takia se on yleinen ”voimakkaita” ominaisuuksia modifioitaessa. Kummatkin tarjoutuvat esimerkiksi muotoutumassa olevista suffikkeista; vastaavanlainen prosessi tapahtuu postpositiorakenteen muuttuessa sijamuodoksi. Voisihan ajatella seuraavanlaisia vastakohtapareja: *kui- van lajinen leipä* ’leipä jonka kuuluu olla kuiva’ ja *kui- vanlainen leipä* tai *lämpimän puoleinen rinne* ja *lämpimänpuoleinen rinne*.

MOINEN on synnyltään liitettävissä edellisiin, mutta suffiksoitumis-

prosessissa pidemmälle ehtinyt: *tämmöinen ~ tämän muotoinen ~ tämän moinen*. Kuten edellä ilmeni, pronominkantaiset LAINEN- ja PUOLEINEN-johdokset ovat säilyttäneet ”kirjaimellisen” merkityksensä ja samoin on laita *semmoinen, jonkinmoinen*-tyypin. Sen sijaan nominiin liittyvänä MOINEN on jossakin mielessä moderatiivinen: *suurenmoista* lukuun ottamatta asianomaiset johdokset ovat tulikivenkatkaisia: *perkeleenmoinen, helkutinmoinen, vietävänmoinen*; asianomaista ei ole suoraan rinnastettu sielunviholliseen, mutta hänessä on havaittu vastaavanlaisia piirteitä!

3. Sananjohdon dialektiikka

Ylimalkainenkin katsaus osoittaa, että denominaaliset modifioijasuffiksit jäävät kaikkein selvimmin kieliopillisten näkökantojen ulottumattomiin. Deverbaalisilla modifioijilla on vaikutus tekemisen laatuun ja sitä tietä aspektiin, denominaaliset moderatiivijohdokset kuvastavat puhujan käsityksiä näkemästään ja kokemastaan. Myös kategoriansäiset muuntajat ovat verbi- ja nominijohdoksissa eri asemassa. Verbi-derivaatiossa voidaan johtimien avulla säännellä tekijä—kokija-suhdetta, substantiivien adjektivoitumisella on syntaktista merkitystä silloin kun adjektiivi esiintyy upotteen kieliopillisena ytimenä. Adjektiivi- tai substantiivikantaiset substantiivijohdokset eivät ole kieliopillisesti eriytyneet; ainoana poikkeuksena ovat adjektiivien abstrahoinnit, jotka ovat verrattavissa abstraktisiin deverbaalisiin substantiiveihin. Itse asiassa adjektiivit ilmentävät niin huomattavaa syntaktista ja derivatiivista sukulaisuutta verbien kanssa, että niitä ei olisi syytä ilman muuta sijoittaa nomineihin vaan käsitellä niitä omana verbien ja nominien (= substantiivien) välisenä erikoiskategorianaan.

KIRJALLISUUTTA

- AUSTERLITZ, ROBERT 1960: Two Nascent Affective Suffixes in Finnish. *American Studies in Uralic Linguistics*. Bloomington.
- HAKANEN, AIMO 1973: *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä*. Helsinki.
- HAKULINEN, AULI — KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Jyväskylä.
- HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Neljäs painos. Helsinki.
- KOSKI, MAUNO 1979: Nykysuomen (I)KKO-johdosten semantiikkaa. *Sanomia*. Turku.
- RINTALA, PÄIVI 1972: *Suomen LÄNTÄ-loppuiset adjektiivit*. Helsinki.
- 1976: Suomen nominikantaiset MAINEN-johdokset. *Virittäjä*.
- 1980: Adjektiivisten LLINEN-johdosten semantiikkaa ja syntaksia. *Virittäjä*.
- SIRO, PAAVO 1964: *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki.
- VESIKANSA, JOUKO 1977: *Johdokset*. Helsinki.
- WIIK, KALEVI 1981: Suomen ekvatiivadjektiiveista omistusliiteadjektivaaleihin. *Kielitie-teellisiä lastuja* 1. Turku.

EEVA KANGASMAA-MINN: *Towards a grammar of derivation. III Denominal noun derivatives*

Denominal noun derivatives stand out as the largest group of derivatives. There are 24 primary and 61 secondary suffixes, most of them restricted to denominal occurrences — about ten are found in deverbal use as well. Traditionally, nominal elements are divided primarily into substantives and adjectives, and the denominal derivative suffixes may be grouped as transformers or modifiers according to their operative function in relation to the substantive or adjective stem in question.

1. *Transformers*

From a grammatical point of view, *adjective* derivatives represent the most interesting group, since they may prove syntactically significant. The adjective is functionally related to the verb: it may act as the basis for predication and take adverbial modifiers: *Ilma on kaunis* 'The weather is beautiful' ~ *Ilma on hyvin kaunis* 'The weather is very beautiful.' Moreover, an adjective may represent the nominalization of a nominal sentence, even occur as the nucleus of an embedding. On the other hand, the adjective is structurally correlated to a substantive — in the role of an attribute, nominal predicate or complement.

The relation is significant from the point of view of the adjective as well as of the substantive. The lexical meaning of the word stem of the derivative is important: *syksyinen metsä* 'autumnal forest' may be considered temporal, since *syksy* indicates a season of the year — but it might also be seen as a qualifying expression — 'autumn-like forest.' Preceding suffixes in the derivative may prove significant, too. This is true especially in the case of the most common adjective suffix INEN/ISE which may occur after a grammatical element, e.g. a case suffix. Thus the very common secondary suffix LLINEN consists of the adessive ending LLA followed by INEN.

Analysis of a derivative must consider 1. the meaning of the stem word, 2. the grammatical elements in the stem, 3. the meaning of the derivative suffix and 4. the syntactic-semantic environment. In respect of the co-substantive, an adjective derivative may represent a total qualitative relation, a partial qualitative relation, or a marginal qualitative relation. The total qualitative relation displays a direct semantic or comparative correspondence, e.g. *sumuinen ilta* 'foggy weather', *hunajainen ääni* 'a voice like honey.' A partial qualitative relation is represented by the so-called possessive derivatives, like

punanenäinen poro 'red-nosed reindeer', *viiksekäs mies* 'whiskered man', likewise by privative derivatives such as *kalaton järvi* 'a fishless lake.' Marginally qualifying derivatives are grammatically significant, designating place, instrument or possession: *taivaallinen näky* 'heavenly sight' *aseellinen vastarinta* 'armed resistance.' As can be seen, in all these cases the suffixes INEN and LLINEN take the most prominent position.

Transformers making *substantive derivatives* mostly operate on the semantic level. The suffixes in question may be grouped, according to a line of development, from abstract to concrete. Virtually every adjective can be made into a substantive with the help of an abstract suffix (U)US *köyhä ~ köyhyys* 'poor ~ poverty', *looginen ~ loogisuus* 'logical ~ logic'. Other suffixes indicate such concepts as individual, collective or local. The function is not specified, since a single suffix may have any one of the three functions mentioned above, e.g. KKO *uskalikko* 'dare-devil' (individual), *aallokko* 'the waves' (collective), *louhikko* 'rocky place' (local).

2. Modifiers

The denominal modifiers are a very heterogeneous group. When added to substantives they are often called diminutive suffixes, but in most cases they only indicate that a thing is named because of its resemblance to something else, e.g. *silmu* 'bud', *silmäke* 'eyelet', *silmukka* 'stitch', all deriving from *silmä* 'eye'. Added to adjective stems, the modifying suffixes indicate a moderate aspect, e.g. *suuri* 'big' may become *suurehko ~ suurenlainen ~ suurenpuoleinen* 'biggish'.